

NUMMER 1: Rijksoverheid zou moeten investeren in verdere ontwikkeling van een ‘kennis ecosysteem’ waarin kennis wordt geproduceerd, gedeeld, gesynthetiseerd en gecommuniceerd, ter ondersteuning van democratische besluitvorming rondom mogelijk te nemen maatregelen en de implementatie daarvan:

- a. In een dergelijk ‘kennis ecosysteem’ moeten verschillende typen kennis (multidisciplinaire wetenschappelijke kennis, praktijkkennis, inzichten uit maatschappelijke dialogen en dialogen met experts enz.) zichtbaar en toegankelijk bij elkaar komen en benut worden;
- b. Er moet daarbij een duidelijk (transparant gecommuniceerd) afwegingskader voor politiek en beleid zijn voor het wegen van verschillende typen kennis én weging kennis t.o.v. waarden.

Het rapport ‘Coronasenario’s doordacht’ spreekt over het belang van wetenschappelijk geïnformeerd beleid en samenleving en geeft aan “Het is nodig dat de overheid samen met de wetenschap opnieuw nadenkt over de (inrichting van) wetenschappelijke adviseringsstructuur, zodat er meer ruimte is voor multidisciplinaire kennis en advisering tijdens een pandemie. Wetenschap en politiek opereren daarin rolvast op basis van hun eigen verantwoordelijkheden.” Het Rathenau Instituut onderschrijft dit op basis van eigen onderzoek en expertise. Om het vertrouwen in de wetenschap te behouden, is het belangrijk dat politiek en wetenschap niet te zeer vermengd raken. In Nederland nemen de democratisch gelegitimeerde politici uiteindelijk de beslissingen. Daarbij moeten ze transparant zijn over welke wetenschappelijke inzichten daarin een rol spelen en welke praktische, ethische en economische afwegingen ze maken.

Zie o.a.:

[De coronacrisis vraagt om zorgvuldig handelen en democratisch debat | Rathenau Instituut](#)

[Maatschappelijke routekaart nodig voor het COVID-vaccin | Rathenau Instituut](#)

[Onderzoek naar de impact van technologie en besluitvorming in onzekere tijden: de lessen van de coronapandemie | Rathenau Instituut](#)

NUMMER 2: Zet in op een ‘participatief repertoire’ om de maatschappelijke dialoog vorm te geven:

- a) **Doelen & thema’s zijn niet eenduidig en worden door verschillende partijen verschillend ingevuld:** wat is eigenlijk een ‘veerkrachtige samenleving’? wat is “maatschappelijke vitaliteit”? Wat betekent ‘wendbaarheid’ voor verschillende sectoren en stakeholders? Hoe gaan we om met *onzekerheid*? Hebben we alle *dilemma’s* in beeld? Die zijn nu vaak gericht op medisch-ethische vraagstukken. Zijn ook de *perspectieven van minder zichtbare en invloedrijke groepen* verwoord? Kunnen we *lange- en korte termijn gevolgen* concreet maken? Maatschappelijke dialoog kan helpen om inzicht te krijgen in waar de belangrijkste overeenkomsten en verschillen in opvatting liggen, en om prioritering aan te brengen.
- b) **De thema’s die vragen om dialoog zijn verschillend van aard:** vragen over bijv ‘wat betekent maatschappelijke continuïteit en vitaliteit’ lenen zich voor een brede, nationale dialoog waarin waarden centraal staan, terwijl andere vragen zich bijv op sector niveau afspelen, of vragen om joint fact finding. Er zijn dus dialogen met verschillende stakeholders nodig op basis van een breed repertoire aan participatie-instrumenten: sectoraal, lokaal, regionaal en nationaal zijn er andere vraagstukken.

[Dossier coronacrisis | Rathenau Instituut](#)

[Een pleidooi voor voorzorg, juist tijdens crises | Rathenau Instituut](#)

NUMMER 3: Verdergaande digitalisering van onderwijs (en werk) kan nadrukkelijker aandacht krijgen in aanpak van de Rijkskoverheid

Toelichting: Vanwege de spoed van de pandemie zijn discussies over sociaal verantwoorde digitalisering in onderwijs en werk op de achtergrond geraakt. Die verantwoorde digitalisering moet wel top of mind blijven bij besluitvorming over te nemen maatregelen.

De onderwijsraad vraagt in het rapport 'Coronasenario's doordacht' terecht aandacht voor zoveel mogelijk door laten gaan van fysiek onderwijs, investering in de grote structurele opgaves waarmee het onderwijs kampt (lerarentekort, schoolleiderstekort, kansengelijkheid) en kwaliteit en aanpassingsvermogen van het onderwijs met het oog op opleving van het virus of andere maatschappelijke ontwrichtingen. Het Rathenau Instituut vindt dat er relatief weinig wordt gezegd over de kansen (en noodzaak) om het digitaal onderwijs van kinderen en jongeren te verbeteren, lerend van lessen uit de eerdere coronaperiodes en uit andere inzichten. Zeker als we op lange termijn moeten leven met het virus, is dit van belang.

Wat betekent digitalisering voor de onderwijskwaliteit? En wat is de impact op kernwaarden als autonomie, rechtvaardigheid en menselijkheid? Welke zeggenschap hebben scholen, leerlingen en hun ouders over de kant die het onderwijs met digitalisering op gaat? En hoe draagt deze ontwikkeling eraan bij dat scholieren en studenten zich ontwikkelen tot de burgers waaraan een democratische samenleving behoefte heeft?

Op: [Dossier coronacrisis | Rathenau Instituut](#) is hier een hoofdstukje over.

Ook: [Corona en de noodzaak van waardevol digitaliseren | Rathenau Instituut](#)

Op Zie bijv: [Leren digitaliseren \(4\): Houd maat met lesgeven op afstand | Rathenau Instituut](#)

De pandemie heeft ruimte gemaakt voor het gesprek over de digitalisering van werk en de optimale combinaties tussen fysieke en virtuele vormen daarbij. Een grote uitdaging voor samenlevingen is om ervoor te zorgen dat werken op afstand als belangrijk kenmerk van het hedendaagse leven geïntegreerd wordt. Dat moet op een inclusieve, verantwoordelijke en holistische manier gebeuren.

[Vang niet alle mensenwerk in data | Rathenau Instituut](#)

[Onderzoek naar de impact van technologie en besluitvorming in onzekere tijden: de lessen van de coronapandemie | Rathenau Instituut](#)

Dit is enkel een discussiestuk met een top-3 aandachtspunten als input voor de MIT discussie over mogelijk aandachtspunten tov de preparedness van de overheid op coronabeleid. Begin met een nummer 0, gaat deels over rationale MIT. De top-3 gaat over huidig voorgesteld beleid.

0. Wees klaar om relevante maatschappelijke effecten te betrekken in beleid.

- **Wat:**
 - Zorg dat de overheid zo snel mogelijk inzicht krijgt in de relevante korte en lange termijn maatschappelijke effecten van coronabeleid en schragend sociaaleconomisch beleid op verschillende groepen in de samenleving.
 - Zorg dat de overheid van te voren inzicht heeft welke potentiële crisismaatregelen waarvoor beslissingen in korte termijn genomen moeten worden lange termijneffecten hebben en dat de voor- en nadelen hiervoor reeds bekend zijn.
 - Zorg ervoor dat de overheid de huidige en toekomstige maatschappelijke effecten in kaart kan brengen van alternatieve beleidsmaatregelen.
 - Zorg ervoor dat er een gedegen en hanteerbaar afwegingskader voor de verscheidene maatschappelijke effecten is (op gezondheid, welzijn, economie etc.) waar beslissers bekend mee zijn
- **Waarom:**
 - Coronamaatregelen hebben vele maatschappelijk effecten op de korte en de lange termijn en bij besluitvorming is het nu onvoldoende mogelijk voor de betrokken personen om een geïnformeerde keuze te maken. Zowel het afwegingskader, de meet methodiek als de data ontbreken voor een goede afweging.
 - De grootste uitdaging is dat er 'trade-offs' zijn in de uitwerking van maatregelen tussen effecten en groepen: gezondheid vs economie, jongeren vs ouderen.
 - Een goed afwegingskader is van belang omdat uit onderzoek blijkt dat mensen niet goed zijn in beslissingen in ongebruikelijke situaties (zoals een crisis) waarbij er vele complexe afwegingen zijn en geen heldere informatie beschikbaar is.
 - Goede data-gedreven en geïnformeerde keuzes over corona maatregelen kunnen levens besparen, gezondheid en welzijn verhogen en welvaart vergroten.
 - Een helder afwegingskader kan het draagvlak vergroten voor keuzes.
- **Hoe**
 - Breng alle relevante maatschappelijke effecten van de pandemie en maatregelen/beleid in kaart voor verschillende groepen en domeinen
 - Maak met relevante experts een methodiek om de verscheidene effecten kwalitatief en waar mogelijk kwantitatief te meten en te voorspellen.
 - Maak een hanteerbaar afwegingskader om maatschappelijke effecten te wegen en te kiezen tussen alternatieve beleidsmaatregelen.

- Zorg voor een monitoringssysteem waarbij op basis van een klein aantal indicatoren geïnformeerde beslissingen kunnen worden gemaakt.
- Zorg ervoor dat de data van tevoren beschikbaar is om de effecten in kaart te brengen en -waar mogelijk- te meten en te voorspellen.

1. Vergroot helderheid beleid

○ Wat:

- Zorg dat maatregelen helder en begrijpelijk zijn (voor preventie, niet-afdwingbare interventie en afdwingbare interventie)
- Houdt de maatregelen eenvoudig.
- Koppel escalatie op hoofdlijnen aan heldere, eenvoudige en vooraf gedefinieerde criteria.
- Zorg voor een centraal loket met informatie vanuit de Rijksoverheid over Corona-maatregelen die begrijpelijk is en door elke burger te vinden is.
- Zorg dat de communicatie naar burger kort en bondig het wat, waarom en hoe beschrijft zonder beleidsjargon te gebruiken.

○ Waarom:

- Huidige plannen lijken nog niet voldoende helder op hoofdlijnen.
- Preventie en niet-afdwingbare maatregelen leunen grotendeels op bedrijven, maatschappelijke organisaties en burgers. Als mensen de maatregelen of de noodzaak niet begrijpen, zal beleid niet effectief zijn.
- Ook de naleving en handhaving van afdwingbare maatregelen leunen op begrip van maatregelen en noodzaak.
- Als het beleid eenvoudig blijft dan kan het ook in hoofdlijnen helderder worden gecommuniceerd, eenvoudiger worden nageleefd en eenvoudiger worden gehandhaafd.
- Als er heldere criteria zijn voor escalatie en de-escalatie, kunnen burgers en sectoren veranderingen begrijpen. Heldere criteria lijken te ontbreken.
- Specifieke adviezen (handpompjes, hygiëne protocol) zijn zelfs voor Response Team niet helder, en zal zeker voor burgers niet helder zijn.
- Er is wetenschappelijke consensus dat mensen 'boundedly rational' zijn, waardoor en helder, eenvoudig beleid een noodzakelijk is voor effectiviteit

○ Hoe:

- Hoe is allereerst aan de overheid.
- Begin met centraal beleid en maak dan pas vertaling naar sectorplannen. Centraal beleid moet voor alle burgers helder zijn en primaire doelgroep zijn burgers. Sectorplannen hebben specifiekere doelgroep. Door vanuit sectorplannen te

beginnen kan men door bomen het bos niet zien en de burgers als doelgroep kunnen uit het oog worden verloren.

- Zorg dat beleid toegankelijk op een A4 gecommuniceerd kan worden.
- Communiceer directer en maak jargon minder centraal: thermometer, sectorplannen, maatregelenladders zal voor veel burgers te vaag zijn.

2. Zorg voor consistentie in beleid.

o Wat

- Consistent over de tijd: Niet onnodig opschalen en afschalen.
- Consistentie over sectoren: Mag optimaal zijn om zeer fijnmazig te werk te gaan, maar als burgers het niet snappen heeft dit weinig zin.
- Consistentie in verplichting en handhaving: Maak helder wanneer een maatregel verplicht is, wees hier spaarzaam mee en handhaaf dan actief.
- Voorspelbaarheid veranderingen: Koppel op/afschaling op hoofdlijnen aan heldere, eenvoudige en vooraf gedefinieerde criteria.

o Waarom

- Huidig pakket lijkt veel ruimte voor inconsistenties open te laten.
- Consistentie vergroot de kans dat mensen maatregelen opvolgen. Gewoontes zijn een cruciale factor in gedrag, als er veel veranderingen zijn zullen burgers maatregelen lastiger onthouden en naleven.
- Consistentie vergroot vertrouwen in beleid. Als beleid jojo-ed over tijd en ruimte (sectoren), is de kans groter dat mensen het willekeurig vinden.
- Consistentie in maatregelen en handhaving vergroot naleving: Uit onderzoek blijkt dat de meerderheid van mensen zijn 'conditional cooperators': zij willen eigenbelang best opofferen voor algemeen belang, zo lang anderen dat ook doen. Funest voor naleving van sociale normen die een opoffering vragen is als men ziet dat anderen zich er niet aan houden. Uit onderzoek blijkt ook dat handhaving cruciaal is. Zonder handhaving daalt de naleving van normen in een vicieuze spiraal.
- Als er heldere criteria zijn waardoor veranderingen in op- en afschaling voorspelbaar zijn, kunnen burgers en bedrijven anticiperen op veranderingen. Dit heeft praktische voordeel dat zij erop kunnen handelen en sociale voordeel dat het een gevoel van controle kan geven. Als dat er niet is, kunnen veel burgers en organisaties zich eerder onmachtig voelen omdat ze afhankelijk zijn van de grillen van een besluitvormingsproces dat voor hen niet transparant is.

- Als er heldere criteria zijn waardoor veranderingen in op- en afschaling voorspelbaar zijn, geeft dat een transparantie dat wantrouwen kan wegnemen dat keuzes hierover willekeurig of oneerlijk zijn.
- **Hoe**
 - Hoe is allereerst is aan de overheid. Vele goede suggesties zijn beschikbaar.
 - Begin met centraal beleid en maak dan pas vertaling naar sectorplannen.
 - Zorg voor heldere indicatoren voor wanneer er wordt opgeschaald en afgeschaald en houdt hier als overheid aan vast.

3. Zorg voor draagvlak

- **Wat**
 - Zorg ervoor dat er voldoende draagvlak is voor coronabeleid (maatregelen en escalatiebeleid) onder burgers en niet alleen 'sectoren.'
 - Zorg ervoor dat beleid helder en consistent is, zodat er draagvlak voor gecreëerd kan worden.
 - Meet geregeld het draagvlak voor (potentiële) maatregelen (en blijf dat doen waar dat reeds wordt gedaan)
 - Communiceer zeer actief over maatregelen en beleid als overheid.
 - Communiceer over draagvlak voor breed gedragen maatregelen.
 - Tracht draagvlak voor belangrijke maatregelen te vergroten d.m.v. communicatie
 - Wees terughoudend met maatregelen, zeker als ze niet afdwingbaar zullen zijn, als er onvoldoende draagvlak is.
 - Bepaal welke afdwingbare maatregelen waarvoor minder draagvlak voor is, de overheid toch nodig acht vanuit het publiek belang, wees hier spaarzaam in en communiceer waarom dit van belang is.
- **Waarom**
 - Het is mogelijk niet voldoende helder wat het draagvlak is voor het huidige pakket in de samenleving, temeer omdat het nog niet zo helder is wat het in de praktijk gaat betekenen.
 - Eigenlijk zou het corona beleid (maatregelen en de escalatie) helder moeten zijn, met draagvlak voor het in werking moet treden. Dat vereist voortvarendheid als maatregelen in het najaar/winter worden verwacht.
 - Preventie en niet-afdwingbare maatregelen leunen grotendeels op bedrijven, maatschappelijke organisaties en burgers. Als mensen de maatregelen of de noodzaak niet steunen, zal beleid niet effectief zijn.
 - Ook de naleving en handhaving van afdwingbare maatregelen leunen op begrip van maatregelen en de noodzaak.
 - Als mensen maatregelen en beleid niet kennen, dan zullen ze het ook niet steunen.

- Een grote factor in draagvlak en naleving, is dat mensen zien dat andere mensen een pakket steunen. Dus als er maatregelen zijn met draagvlak, dan helpt het om te communiceren. Als critici van beleid een luide stem hebben, dan kan de indruk ontstaan dat er minder draagvlak voor is dan daadwerkelijk het geval is.
- **Hoe**
 - Dat is aan overheid. Vele goede suggesties hiervoor zijn beschikbaar.
 - Betrek en consulteer organisaties uit relevante stakeholders in de samenleving bij het opstellen van coronabeleid.
 - Betrek en consulteer burgers uit verscheidene groepen in de samenleving bij het opstellen van coronabeleid.
 - Zorg ervoor dat ook burgers die zich niet (goed) organiseren geconsulteerd worden.
 - Maak helder en eenvoudig coronabeleid.
 - Communiceer hier actief over.

Bijlage 3 - top3 5.1.2e

1. **Communiceer corona strategie:** Het is van belang een duidelijk, transparant en breed onderbouwd plan te communiceren voor de Corona strategie voor dit najaar, inclusief doelstelling, indicatoren (zoals ziekenhuisopnames, uitgestelde zorg, post-COVID), maatregelen, regie & verantwoordelijkheden, hoe besluiten worden genomen, dilemma's/onzekerheden en hoe men daarmee omgaat

Verdere aandachtspunten

- Sectoren en burgers signaleren het belang van onderbouwing effectiviteit maatregelen
 - Rekening houdend met draagvlak, haalbaarheid en uitlegbaarheid voor sectoren en burgers
 - Onderbouwing: open tekst vak analyse ronde 21 cohort vragenlijst (vrijdag online) en [Draagvlak en vertrouwen, het belang van ervaren rechtvaardigheid | RIVM](#) en [De langetermijnaanpak van het coronabeleid: voorkeur van burgers en het maatschappelijk middenveld | RIVM](#)
2. **Ondersteun vaccinatiekeuze en vertrouwen:** het verhogen van de vaccinatiegraad is belangrijk, middels effectieve communicatiecampagnes, het vaccineren zo makkelijk mogelijk te maken, en door te investeren in het vertrouwen in het coronabeleid/overheid/informatievoorziening ([input](#) Gedragsunit is geleverd 15 juli 2022)

Summiere uitwerking

- Communicatie: urgentie en nut vaccineren (maak zichtbaar welke ziektelast en uitstel zorg is voorkomen dmv vaccineren; maak zichtbaar wat men verwacht te voorkomen met vaccineren in dit najaar; maak duidelijk waarom vaccineren op individueel meerwaarde heeft ondanks eerdere vaccinaties; maak duidelijk waarom afwachten tot ziekenhuiscijfers oplopen 4-6 weken achter de feiten aanlopen is), gericht op vertrouwen verhogen (transparant voor- en nadelen, respecteren autonomie over of te vaccineren en wanneer, onafhankelijke experts bieden informatie aan), presenteer de voor- en nadelen van vaccineren versus de voor- en nadelen van een besmetting
 - Facilitatie: Maak het halen van de vaccinaties zo makkelijk mogelijk: prikbusen, locaties nabij en in eigen gemeente, flexibele openingstijden, vrije inloop, duidelijk aangeven waar en wanneer vaccins gehaald kunnen worden. Stel mensen in staat persoonlijke vragen en zorgen beantwoord te krijgen (twijfeltelefoon, huisarts, etc)
 - Onderbouwing en verdere uitwerking o.a. [Invloed van prikbusen op vaccinatiegraad | RIVM](#) [Vaccinatiebereidheid zomer/najaar 2022 | RIVM](#) en [Verkenning factoren van invloed op deelname aan COVID-19 vaccinatie | RIVM](#)
3. **Voorbereiden van organisaties binnen de sectoren:**
 - Het verhogen van de bekendheid van sector organisaties met de sectorplannen, alsmede het draagvlak, perceptie van proportionaliteit en effectiviteit van de maatregelen is van belang voor het succes bij mogelijke uitvoering.
 - Het is belangrijk om de begrijpelijkheid en haalbaarheid te toetsen van het toepassen van 27 verschillende maatregelenladders in verschillende fases van de pandemie. Bijv: als een burger reist van OV naar werk, ergens gaat lunchen, sporten en dan naar een concert gaat, met hoeveel verschillende ladders krijgt men dan te maken?
 - Een 'test' van deze aansturing via sectoren zou kunnen laten zien hoe potentieel effectief de plannen ten uitvoer gebracht kunnen worden als dit nodig is, en waar de pijnpunten zitten bij de uitvoering (zie uitwerking onder).

Summiere uitwerking en onderbouwing:

- Er zijn maatregelen ladders voor sectoren maar veel organisaties zijn zich hier niet/onvoldoende bewust van. Een aanzienlijk deel van de organisaties dat bekend is met de sectorplannen, heeft nog vraagtekens bij draagvlak, haalbaarheid, proportionaliteit en effectiviteit van de voorgestelde pakketten. Het is ook onduidelijk of de goede wil die veel organisaties tonen, omgezet zal worden in gedrag als het kabinet of de sector dat signaal afgeeft.

- Een 'test' van de huidige aansturing zou kunnen op een moment van relatief laag risico maar waar er wel een duidelijk dreiging/onzeerheid in het verschiet ligt. Denk bijv. aan het huidige advies rondom zelftesten bij klachten en isolatie bij positieve uitslag (effectief, beperkt negatieve impact), toegepast op werknemers in sectoren, om een opleving en uitval in het najaar te remmen. Dit heeft als bijkomend voordeel dat het ook de werkvloer veiliger zou kunnen maken voor mensen met een kwetsbare gezondheid.

Het verzoek aan organisaties binnen sectoren zou kunnen zijn om preventief meer in te zetten op zelftesten en isolatie bij werknemers d.m.v. bijv (indien haalbaar) 1. communiceer naar werknemers de norm in de organisatie dat gezien de verwachte toename van COVID-19 dit najaar, werknemers met klachten geacht wordt te zelftesten, maak het voordeel hiervan voor de eigen organisatie en personeel concreet (minder covid-19 op werkvloer, post-covid, uitval, collega's beschermen), benoem concreet de klachten waarbij men moet testen, 2. voorzie werknemers van gratis/goedkope zelftesten, 3. faciliteer en ondersteun (thuiswerken bij) isolatie, ook praktisch en mentaal (bijv. met een buddy van het werk die geregeld inbelt). Evalueer middels onderzoek de uptake van dit advies en waarom organisaties dit wel/niet ten uitvoer kunnen/willen brengen.

- Onderbouwing: [Handreiking: Gedragkader sectorplannen | RIVM](#) en [De langetermijnaanpak van het coronabeleid: voorkeur van burgers en het maatschappelijk middenveld | RIVM](#) en [Ondanks versoepelingen nog \(deels\) geïsoleerd leven | RIVM](#) en [Betaalbaarheid van zelftesten en testgedrag | RIVM](#) en [Thuisblijven, testen en quarantaine | RIVM](#)